

آبونه سر اٹلی

ممالک عثمانیہ ۱۰۰ سالہ سنہ لکھی (۶۵)، آلی
آلی (۲۵) غروشد
ممالک اجنبیہ ۱۰۰ سالہ سنہ لکھی (۱۷)، آلی
آلی (۹) فرانقدر .

ادارہ خانہ

باب عالی جادہ سندھ دائرہ مخصوصہ

اظہارات

آبونه بدلی پشندر .

§

مسئلہ موافق آثار مع الممنونہ قبول
اولنور . درج ابدلہ یں یازیلر اعادہ
اولونماز .

السریر

سریر

دینی ، فلسفی ، علمی ، ادبی ہفتہ لک مجموعہ اسلامیہ در .

واللہ یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

صاحب و مدیر مسئول : ح . اشرف اربیب

اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

عدد ۳۵۸

۲۱ رمضان ۱۳۳۲

پنجشنبہ

۳۱ نومبر ۱۳۲۹

جلد ۱۲

ابن حزم دیرکہ : حاکم ومفتی یہ امتدن برینی تقلید ایدوب انجق انک قولیلہ حکم وفتوی ویرمک حلال دکدر ، بوده مجمع علیہدر . برکسمه مقلد اولدینی امامنک مذهبہ مخالف برعمل ایشلیہ بیلیر . بری دیگرینہ تعلق ایتمیان ایکی حادثہده ایکی ضد مذهب ایله عمل ایده بیلیر . بو حوالده امام آخره تقلید عمل ایتمدیکی شیئی ابطال ایمامش اولور . چونکہ امضای فعل امضای قضا کی منقوض اولماز . بناء علیہ بر حنفی بر مسئله معینده شافعی ویا مالکی ... اوله بیلیر

حتی حادثه نك حدوتشدن سوکره دیگر بر مذهبی قبولده اختلاف وارد بر بعض فقهاء حنفیه بونی بیله تجویز ایدبورلر . کتب حنفیه دن قنیه ده بیان اولدینی وجهله رکن ثانی امام ابو یوسف یعقوب الانصاری بر کون ناس ایله صلاة جمعیه ادا ایدر ، ناس طاغیله فدن سوکره امام ابو یوسفه اغتسال ایتمدیکی همامک خزینہ سنده بر اولو فاره نك بولندینی خبر ویریلیر ، امام مشارایه بزده اهل مدینه دن اولان اخوانمک قولنی اخذ ایدرز دیرلر . [۱]

مع مافیه ابوبکر الرازی ایله ابومنصور بغدادی نك نقلاری وجهله ابو یوسف عندنده علی الاطلاق دیگر مجتهده تقلید ممنوعدر . بو نقل ایله قنیه نك بیانی جمع بر از مشکل اولیور . اعظم شافعیه دن ابن ابی هریره کوره هر مذهبک اهون داخنی اختیار ایتمک جائز اولور .

شوراسی اونودلمسونکه تلفیق ایله هیچ بر وقت تلاعب بالیدین قصد اولولونماق لایذ ولازمدر .

ضرورت ادنی ایله مندفع اوله جفته مبنی بز بر حادثه نك حلی خصوصنده شویله بر ترتیبه رعایت ایدبورز :

درجه اولی : الیوم مفتی به اولان مذهب حنفی .
درجه ثانیه : ائمه حنفیه دن برینک ذاهب اولدینی مذهب حنفی .
درجه ثالثه : ائمه اربعمه دن برینه منتسب اولان فقهاء دن برینک مذهب .
درجه رابعه : ائمه اهل سنتدن برینه منتسب اولان فقهاء دن برینک مذهبی .

درجه خامسه : ائمه مسلمیندن برینه منتسب اولان فقهاء دن برینک مذهبی .

ذات عالیکوزک وجریده کوزک مطالعه لری بتون درجه اولی مسائلنه هائدر . تعقیب ایتمدیکمز مقصد ، درمیان ایتمدیکمز مطالعات درجه اولادن درجه خامسه به قدر جولان ایدن مسائله متعلقدر

بوکی اینجه لکوره دقت بیورلمدیغندن ناشی برطاقم اعتراضلر وارد اولیور .

برادره فقه حنفی درره : ملتقی ، درمختاره ، علم شریعت : فقه حنفی به منحصر دکدر . بر از تبعمک ساحه سنی توسیع ایده لم ، نفسمزی کتب معینیه به قصر ایتمه لم . آنلرک مأخذلرینه مراجعت ایده لم ، مشایخ

[۱] اهل مدینه قولی اوزره صویک اوصافنه خلل عارض اولنرسه صو ظاهردر .

بو حدیث شریفی احمد بن حنبل ، ترمذی ، نسائی ، ابن ماجه - هبسی ده ابن وائل طریقیه معاذدن اولوق اوزره - روایت ایتمشدر . ترمذی . بو حدیث ایچون : « حدیث حسن صحیح » دیور .

احمد نعیم

۳۰۷ نجی نسخه نك ۳۰۸ نجی صحیفه سنک برنجی سطر نده کی حدیث شریفده « رمضان ایمانا واحتساباً » دیله کزده « رمضان ایماناً واحتساباً » دیلمش اولنله مع الامتداز تصحیح اولونور .

فقہ و وقتاوی

عینتاب : لوامدرسی عبدالله ادیب افندی به

خیر الکلام جریده سنک ۳۶ نجی نسخه سنده عاجزلرینه خطاباً یازمش اولدیفکمز مقاله یی و نهایتندکی علاوینی دقتلیجه او قودم .

کوزک ذات عالیکوزک ، کوزک جریده نك مطالعه لری یا کوش دکل ، فقط تعقیب ایتمدیکمز مقصد موافق دکدر . درمیان اولنان مطالعه لر ملتقی ، درره ، درمختار کی کتب فقهیه : بهجه ، فیضیه ، عبدالرحیم ، علی افندی کی کتب فتاوی ارمسنده دوران ایدبور .

سلسله مقالاتمز کوزدن کجیلرلمش ایسه اکلاشیلیرکه مقصدمن سعادت مادیه ومعنوییه کی کافل اولان فقه جلیل اسلامی نك غایت واسع اولدیفنی اخوان دینمزه بیان ایتمکدر . بز مفتی به اولان مذهب حنفیدن دکل ، بلکه اندن پک چوق واسع اولان فقه اسلامی دن بحث ایدبورز . ائمه مذاهبک کافه سنی وارث انبیا ، دلیل هدی ، خیر امت ، ناصر سنت اعتقاد ایدبورز . باب والای فتوادن صدور ایدن فتوالرک کتب معینیه به حصر ، مذهب حنفی به قصر اولنسنه طرفدار دکلز . کتب معینیه به صابلا نوب قالمق ایستمیورز .

جناب فیاضک احکام شرعیه ده خلقک مصالحنه ، محضا کرم وفضلنه بناء رعایت بیوردقلرینی نظر اعتباره آلهرق مصالحه مبنی تلفیقی التزام ایدبورز .

علم فقه تاریخی تتبع ایتمش ایسه کوزک اعلا بیلیرسکوزکه زمان اسلافده مستفتی اولانلر مفتی واحدی التزام ایتمزلر ایدی .

فی الواقع مقلد بر مذهب معینی ، از جمله مذهب حنفی بی التزام ایدبورسه التزام ایتمدیکی مذهبده استمرار ایتمک لازم کلیر ایسه ده بعض مسئلهده استمراری تقریر والتحجیرده تحقیق اولدینی وجهله لازم دکدر . چونکه واجب اولان : انجق الله تعالی ورسول کبری انک واجب قیلدینی شیدر . جناب حق ورسول ذیشان هیچ بر فرده امتدن برینک مذهبیله تمذهب ایدوب دینده هر خصوصده انی تقلید ایدرک دیگرینی ترک ایتمکی واجب قیلما مشدر .

اچون هانکی قول اولور ایسه اولسون عند الهی و عند بیغمبری ده
دها زیاده عذرده لایق اولور .

۳ — حال سکرده طلاق و قومی ائمه حنفیه جه مختلف فیه ایسه ده
مفتی به اولان قول طلاق و قومی در . ملتق دیورکه : (و یقع طلاق کل زوج
عاقل بالغ ولو مکرهاً او سکران) . در مختار یازیورکه (و یقع طلاق کل زوج
بالغ عاقل ولو مکرهاً او سکران) تکتیر نقوله حاجت یوق . کرک
فتاوی ، کرک متون عمومیتله سکرانک طلاق و قومی افتا ایشدر .

مجنونک تصرفی جائز اولدیغنه ، سرخوشده مجنون حکمنده اولدیغنه
باقیبرسه طلاق و قومی عقله تبادر ایدر . فقط سکران شرعاً حرام اولان شی
ایله عقلی ازاله ایلمک اچون مصیبتدن زجرأ و عقوبه بو کبی تصرفی اعتبار
حکمت و مصلحتده اوفقدر .

مجنونک قذف و قتل ، واجب حد و قصاص دکل ایکن ، اهل عفته سکران
قذف ایسه قصاص ایدیور . مورثی قتل ایدن ، ارتکاب معصیت ایتدیکی
ایتدیکی اچون میراثدن محروم اولوب حقدنه مورثی برحیات فرض ایددیکی کبی
سکرانک عقلی معدوم دخی اولسه زجر حکمندن طولانی موجود فرض ایدیلوب
طلاق و قومی افتا ده اولی کورلمشدر . طرف مشیختدن بو تک خلافتده فتوی
وارایسه بیان ایتمی و یوعیسه اوچاره تک مفتی به اولدیغنی ذکر ایلمی ایدی .

جواب ۳ بوراده ینه قول مفتی به ایله مقید اولورسکر . درجه
اولایله مقید اولدیغمزدن طولانی بویله بر اعتراض بزه وارد اوله ماز ،
بیلیرسکرکه بر وقتله طلاق عدم و قومی ده مفتی به اولمش ایدی .
اوت بو کون بوجهت مفتی به دکلدر ، فقط یارین زفر ، محمد بن سلمه ، طحاوی ،
کرخی کبی مجتهدین حنفیه تک قولیه فتوی ویرلمیه چکنی تأمین ایده مز-
سکر . مفتی به اولان احوالک هبسی امام اعظم ابو حنفیه تک قولی
دکلدر ، ذات عالیبری سعید بن المسب ، میمون ، حسن بصری ،
نجفی ، شعبی ، زهری ، سالم ، سلیمان بن یسار ، ابن سیرین ، مجاهد ، امام ابو
حنفیه ، مالک ، ثوری ، اوزاعی ، قول اصح اوزره شافعی ، بر روایت
احمدک مذهببرینه انتصار ایدیورسکر .

مخلصکر باشد حضرت عثمان ذی النورین ایله ابن عباس رضی الله
عنهما اولدیغنی حالده قاسم بن محمد ، عکرمه ، جابر بن زید ، عمر بن
عبد العزیز ، عطاء ، طاوس ، ربیع کبی اسلاف امتک ، قیاس الامه زفرک ،
محمد بن سلمه ، طحاوی ، کرخی کبی ائمه حنفیه تک ، صاحب نهاییه تک
نقلنه کوره ابو یوسفک ، بروایت کوره احمدک ، لیث ، اسحق کبی
مجتهدینک ، ابو ثور ، مزنی ، ابن سریج ، جونی کبی ائمه شافعیه تک
مذهببرینه انتصار ایدیورم . سزک مذهبکوزده لعنتدن قورتیلمق
یوقدر . بزم مذهبموزده لعنتدن قورتیلمق واردر . دلیل مقامنده
« زجرأ و عقوبه سرخوشک تصرفی حکمت و مصلحتده اوفقدر »
دیورسکر .

بو دلیلکر شویله جه جرح اولنه بیلیر : شارع سرخوشه مستحق
اولدیغنی عقوبتی ویردیکی حالده مجرد رأی ایله عقوبتی تجاوز ایتک
عقوبه طلاق واقع اولور دیمک لایق دکلدر .
عزیزم ! بر آرایلم و کیده رک اقوال مخالفه تک دلیلبرینه ، مصلحتده اوفق
اولوب اولدیغنه باقسه کز دها ابی اولور ظن ایدیورم .

حنفیه تک کتاببرینه ، ائمه مذاهیک کتاببریه ، کتبخانه کرده چورومکده
اولان قیمتلی فقه کتاببرینه مراجعت ایلمم . تاکه دقایق مذهبه ،
غوامض فقهه واقف اولم .

**

مقصد بیان اولندقدن سوکره بزه توجیه اولنان اعتراضه جواب
ویردم .

۱ — فتاوی حنفیه تک بیانته کوره : « شرط اولسون لفظیله طلاق
و قومی شرط اولسون لفظی بوش اولسون دیمک معنایه متعارف اولان بلده
اهالیسنه مخصوصدر . ذکر ایلدیکی چاره لر آره سنده زوج مذکور بویله بر بلده
اهالیسندن دکل ایسه طلاق واقع اولماز دعی ایدی . بلکه بو دها مهم ایدی .

جواب ۲ — ایراد ایتدیکنیز برنجی اعتراض مقاله تک یا کاش
دکل ، ناقص یازدیغنی بیان ایدیور : اون اوچ چاره یازدیغنی حالده ده
مهم بر چاره وار ایکن یازلامش دیمک ایستئیور .

فی الواقع « بهجة » ده پک طوغری اوله رق بویله بر فتوی بیان
اولئیور فقط صوریلان سؤال شرطک طلاق اولدیغنی معروف اولان
بر بلده واقع اولدیغندن او جهتی بیانه حاجت کوردمم . اکا بدل پک
مهم اولان و دیار مزده معروف اولمیان دیگر چاره لری یازدم . غضب
شدید حالده ، جبر واکراه حالده ، سکر حالده ، ذهول و نسیان
و خطا حالده ، تعاقب صورتنده طلاق واقع اولدیغنی منصد مزه توفیقاً
بیان ایتدم ، ائمه دیندن هانکیسنه دائر طلاق واقع اولماش ایسه انک اسمنی
تصریح ایتدم . بهجة ده ، علی افندی ده ، عبدالرحیم افندی ده ،
اولان لری دذات عالیکزه بر ایدم ، ذات عالیبری دذات عالیکزه کوره پک کوزل
بیان ایتدیکنیز . (ذلک مبلغهم من العلم)

۲ — در مختارک فتاوی بزازه دن کتیردیکی نقله استناداً حاکم شافعی به
مراجعتله نکاحک بطالیله حکمتی توصیه ایدیورم . حالبوکه بر نکاحی صحیح عیادین
بر مذهب مقلدینک ، کندیندن طلاق ثانیته تک و قومی و اونکاحی باطل صایان
دیگر بر مذهبی تقلید ایتمی تالیق صایلمسه بیله تحلیک ساقط اوله میه جغنی
و آنی ایشیدن حاکم تفریق مأمور اولدیغنی و بوجهتله حاکم شافعی به مراجعتک
فائده سی اولیه جغنی محشیلر یازیور .

جواب ۲ — فی الواقع محشی ابن عابدین اولیه بر شیلر سویلیور .
انفاً بیان ایتدیکنیز وجهله درجه ثانیته ده ائمه حنفیه دن برینک
ذاهب اولدیغنی مذهبه مراجعت ایتک تعقیب ایتدیکنیز مقصد جمله سنندن
اولغله مفتی ابوالسعود افندی تک حقدنه « صاحب بزازه تک کتابی وار
ایکن فتوی طویلامه دن حیا ایدرم » دیدیکی امام حافظ الدین ابن الزاز-
الکردری تک و اندن نقلاً در مختار صاحب تک بیان ایتدیکی و ابن عابدیندن
اعلم واقفه اولان محشی طحطاوی تک قبول ایتدیکی چاره بی بیان ایتدم . مقصد
فقهاء دیندن برینک کوستردیکی چاره بی بیاندر ؛ چاره لرک مناقشه سی صدردن
خارجدر . چاره لرک مناقشه سنه کلانجه مجمع علیه اولمیان چاره لرک هبسی ده
مناقشه اولنور . بونده شهبه یوقدر . مقاله تک یوقار یسنده حافظ
ابن القیمدن نقلاً بیان ایتدیکنیز وجهله لعن رسول الله دن قورتیلمق

۴ — مکرهک طلاق واقعدر .

جواب : ۴ دردیجی اعتراض جریده صاحبی طرفندن علاوه اولومشدر ، بو اعتراضدن هیچ برشی اکلایه مدم . جریده صاحبی «مکرهک طلاق هیچ بر مذهب کوره واقع دکدر» دیکمی ایستیور؟ یوقسه «قول مفتی به کوره مکرهک طلاق واقعدر» دیکمی ایستیور؟ اوچنجی جارهی بیان ایستدیکم صرده فقهای اصحابدن حضرت علی المرتضی ، حضرت ابن عباس ، حضرت ابن عمر ، حضرت ابن الزبیر ؛ فقهای تابعیندن عطا ، حسن ، ضحاک ، طاوس ، جابر بن زید ؛ ائمّه مجتهدیندن اوزاعی ، مالک ، شافعی ، حسن بن حی ، احمد کوره اکراه ایله طلاق واقع اولمز دیمش ایدم جریده کز بونی می انکار ایدیور ؟

اکراه ایله طلاق واقعدر دیانلر : شریح ، نخبی ، ابوقلابه ، سعید بن المسیب ، زهری ، قتاده ، امام ابو حنیفه و اصحابی ، ثوری کی ائمّه دیندر ، حضرت عمر دن مختلف روایتلر واردر . شعبی به کوره سلطانتک اکراهیله طلاق واقع اولور ، فقط لصوصک اکراهیله طلاق واقع اولماز . جریده کز مذهب حنفیده اکراه ایله طلاق واقع اولماز دیمک ایستیورسه سوزی طوغریدر

فقط بزه بویوله بر اعتراض وارد اوله ماز . مقاله تک باش طرفنده مقصد مزی صراحة بیلدر دیکمز حالده اورایه عطف نظر ایتمیوب مکرهک طلاق واقعدر دیمک طوغری اولور می ؟
مذماتنه اعتراض ایتمیوب امک لوازمه اعتراض ایتمک منطقی اولور می ؟
مذماتنه بر دیه جککمز وار ایسه انی بیان ایدک .
ارتق بیلنملی که ملتی ، درختار ، ابن عابدین ایله غایت واسع اولان میدان فقهه کیریله میه جکدر .

از میرلی

اسماعیل حق

مدافعات دینیّه

ینه تعدد زوجاته دائر

ینه منصوری زاده سعید بک افندی به

کچن مقاله مک صوکنده ذات عالی رینه توجه ایدن اسئلهی حل ایدیجیه قدر بردها شرف مخاطبه کزله ذوقیاب اولمقدن فراغت ایلیه جکمی عرض ایله سوزمه ختام ویرمشم . باشلا یالیدن بری شویله بویله اوچ آی سورن بومباح شده اک صوکه قالان بوطلبی بدایت امرده اسعاف ایتمک وظیفه کز انکن بونی ایفا ایچون انقطاع مناسباتی مشعر بویله بر اولتیا تومک عاقبه الامر صدورینه لزوم کوسترمکده بیلیم که نه ذوق واردی ؟ هلهشکر مسئله تک ایچنه بوسفر کیرر کبی اولیور سکمز . و — کال لطف و کرم کزدن — بنم محتاج اولدیغم دلائلی حامل اولارق قارشیمه

چیقور سکمز . لکن اولکی مقاله لک زده اولدیغی کبی — بونده ده بعض نقطه لرده بنده کزی حقلی بولمقله برابر ینه — حقه تقریدن فوق العاده بر اور ککک کو ستره رک :

« کندی زعمجه بن ، اسکی عناد و مکابره مدن رجوع ایتمکه باشلامش ایمشم ، کوسترمش اولدقلری حقیقتلره یواش یواش تقریب ایدیورمشم . . . . . ماکنده بعض سوزلر ایراد ایدیور . دوغریسی بوکا تعجب وحیرت ایتمکدن کندی آله مدم . »

مقدماتیله عناد و مکابره دن رجوع و حقیقته تقریب ایستدیکمز کز کندی کزده تعجب و حیرت ایدیور سکمز . بزیایسه لسانیکزله اقرار ایستدیکمز بو حیرت و تعجبی — بونی ده انکار ایدر سکمز قورقوسیه — سند اتخاذ ایتمکه برابر مباحثه تک بعض آنلرنده عناد و مکابره دن بالضروره رجوع ایتمکزه ، بعض حقیقتلره قسری اولارق یا قلاشما کزده اوقدر تعجب ایتمیز . حقیقتک صولتی ، قدرت حصر و تضییقی اوقدر شدیددر که باطلدن دوغمه مک ، حقیقتدن تبعاده نه قدر قوی برعم صاحبی اولسه کز هر حالده سزی — فرقنده اولماسه کزده ینه — کندی دائرة نجاتنه چکر ، کندی کزی الذوا ذاق ظن ایستدیکمز بر آنده سزی کندی حصار استوارینک تا اور تاسنه دوشورور .

سزکله بجه باشلا دیغ زمان سزی « اهل کرفرف » بر قهرمان علم و جدل صانیوردم . فقط آرتق تماماً آکلاشیلدی که سزی یالکمز « اهل فر » ایتمسکمز . قهرمانلق مدعیسنه : « بیکی تک قاچ دورلودر ؟ » دییه صور مشلر . « اون دورلودر : طوقوزی قاچمق ، بری « بیج کور و غمه مک . » دیمش . کور یورم که ذات عالی کز علم قهرمانلرینک بو فصیله سندن سکمز . سزی هیچ بر نقطه ده ضرور دوروب حسابلا نسق ممکن اولیور . دائماً فرار ، همده دائماً عرصه و غایه مدھش سلاحلر ترک ایدرک فرار ایدیور سکمز . یالکمز غیر قابل انکار برهنرکز واردر : اثنای فرارده توزی دو مانه قاتیور ، ره راست کزده نه بولورسه کز یقوب کچور سکمز . حال بوکه ییقدقلرکز معالم دین ، مبادی اسلامدر . هم سزی بریده طور دورا بیلیمک ، هم ییقدقلر کزی اقامه ایتمک ایچون چکدیکم زحمتی برالله بیلیر . فقط چاره یوق . بوایشه برکره طوتلرلش بولوندق . سزی حصار حقیقتک اک متین ، اک ییقلماز گوشه سنده قیصدرنجیه قدر اوضاشا جغز . (ان تکنونوا تالمون فانهم یالمون کما تالمون و ترجون من الله مالا یرجون — قرآن حکیم)

صوک مقاله کزده سؤالر منک ینه کافه سنه جواب ویرمیور سکزده یالکمز بر قسمی حقنده مطالعات کزی بیان ایدیور سکمز . و او مطالعات کزی ، سرد ایدیجیه قدر — معتاد کز وجه ایله — بنی تجھیل ایتمک ذوق جهانپاسنی بر دورلو فدا ایده میور سکمز . پرستیده روحکمز اولان بو تجھیل خونیندن واز کچسه کز اولمازمی ؟ بن جهلمی اقرار ایتمدم . باری بو نقطه ده اولسون سزکله اتفاق ایده بیلسه ک لاقط سز بنله برابر کیتسه مک ، ده المقابم سیاه دیدیکمه بیاض ، بیاض دیدیکمه سیاه دیمه بی ؛ حتی ازفضا قلم کزدن حیقان بر حقیقتی بن حقیقتدر دینجه همان ابطاله چالیشمائی او قدر